

חידושי סוגיות

שיטת הרמב"ם בהא דהנודר כאילו בנה במה

יפלפל בשיטת הרמב"ם - על איזה נדרים אמרו להמנע מלדור, אם רק נדרי איסור או גם נדרי הקדש / יחקור בהא דהנדר הוי כבנין במה אי קאי על הגברא או על החפצא, ועפ"ז יבאר סברת החילוק שיש בשיטת הרמב"ם בין נדר לשבועה / יגדיר עומק ההשוואה דנודר לבמה, ועפ"ז יסיק ביאור לשיטת הרמב"ם לחלק בנדרי הקדש בין לכתחילה לדיעבד ויתרץ כמה דקדוקים בדבריו

כמ"פ בש"ס (נדרים כב, א. נט, א. ס, ב. יבמות קט, רע"ב. וגיטין מז, רע"ב (וכנסמן במסורת הש"ס)², מיהו הרמב"ם שינה קצת מן הש"ס, דבש"ס שם מסיים "והמקיימו כאילו הקריב עלי' "

א

יפלפל במה שהשמיט הרמב"ם הא דהמקיים נדרו כמקריב בבמה, ויקשה על תירוץ הרדב"ז בזה

כתב הרמב"ם סוף הל' נדרים: כל הנודר כאילו בנה במה¹ ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו. עכ"ל. ומקורו במאמר ר' נתן שהובא

(2 ברדב"ז הל' נדרים (וכן בסוף הל' שבועות) ציין המקור לדברי הרמב"ם "בפרק הנודר מן הירק" (והוא בנדרים נט שם), ועד"ז בצפ"נ שם: "כן מבואר בנדרים דף נט ע"א עיי"ש". ובפשטות כוונתם במה שבחרו לציין לשם כי שם דוקא הובא מאמר ר"ג גבי הא ד"קונמות מצוה לאיתשולי עליהן משום דר"ג כו" המפורש ברמב"ם כאן.

א) אבל בכס"מ שם כתב: פרק קונס (והוא שם דף ט). ובמגדל עוז שם ציין לב' המקומות (פרק הנודר מן הירק ופרק קונס), ומסיים "ומייתי לה בכמה דוכתי". וראה לקמן הערה 12.

(1 ובעוד מקומות בש"ס למדו ההמנעות מנדרים מהכתוב דפרשתנו (כג, כג) "וכי תחדל לנדר לא יהי' בך חטא" - עיין בזה להלן ס"ו. ובפרש"י יבמות (קט, רע"ב ד"ה כאילו בנה): "כאילו בנה במה, דחוטא הוא דכתיב וכי תחדל לנדר וגו' הא לא תחדל והי' בך חטא". ועיין בזה להלן הערה 43.

נקט כמותם⁷.

ואין לתרץ דוהו לפי שהרמב"ם אין דרכו וענינו (בספר היד) להעתיק כל הלשון דמאמרי הש"ס וכיו"ב כי אם רק מה שנוגע להלכה, ושוב י"ל דלא הוצרך כאן להוספה זו כי כל הנפק"מ מחלק זה בדברי ר"נ הוא במה שעליו להשאל על נדר שכבר נדר (כנדרים נט שם⁸), והלא דבר זה כבר כתב בפירוש לדינא כאן – כל זה אינו, כי הרמב"ם כאן ברור מללו שכוונתו היא להדגשת חומר ענין הנדרים כדי שיהא האדם זהיר מלנדוד, ולהכי הזכיר כל התחלת המאמר "כל הנודר כאילו בנה במה", וא"כ לצורך הדגשה זו הי' לו גם להעתיק סיום מאמר ר"נ אשר ממנו באה גם תוספת זירוז להמנע מלכתחילה מלנדוד (נוסף על הדין הנ"ל הנובע ממנו, שאם עבר ונדר ישאל עליו).

ובאמת כבר עמד ע"ז הרדב"ז בסוף הל'

(7) ובענין עוד שינוי שיש כאן בין הרמב"ם לטוש"ע, במה שהרמב"ם הביאה להלכה זו בסוף הל' נדרים ובטוש"ע הוא בתחילת הלכות אלו – יש לומר בזה ע"פ מה שביארנו בכמה מקומות החילוק בין הרמב"ם והטוש"ע (ראה בלקו"ש חט"ו ע' 374). ועוד, דהטוש"ע ענינו בכדי שהאדם ידע את המעשה, ולכן מתחיל בחומר ואזהרת הנדרים, שנוגע למעשה בפועל שאינו רצוי להדיר (וכן מפרט איזה נדרים משובחים – ראה לקמן הערה 16). ורק אח"כ באו פרטי הלכות נדרים; משא"כ ספר היד להרמב"ם הוא כמו שכתב בעצמו בהקדמתו "חיבור זה מקבץ לתורה שבע"פ כולה. . שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבע"פ כולה כו", היינו לימוד וידיעת הדינים. ולכן כתב הסדר כמו שהוא בידיעת הדינים, שמתחיל בהגדרת ענין הנדרים, פרטי הדינים נדרים, ולבסוף ההלכות – מוסיף בנוגע למעשה, מתי לנדוד או שאין לידור כלל וכו' (ועד"ז הוא בסוף כל ההלכות שבהלכות שבספר הפלאה. וכ"ה בכ"מ ברמב"ם).

(8) וראה בראשונים הנ"ל בפנים ובהערה 4.

קרבן³, וצ"ע מה ראה הרמב"ם להשמיט סיפא דמילתא אשר על ידו מבואר יותר גודל החטא בזה כאשר אינו שואל על נדרו (וממילא נמצא מקיימו), שע"י קיומו את הנדר ה"ז כאילו הקריב בבמה זו שבנה. ועיין בר"ן לנדרים (כב, א): "והמקיימו, כלומר שאינו נשאל עליו, כאילו הקריב על אותה במה קרבן וחייב משום שחוטאי חוץ". ועד"ז כתב רש"י (גיטין שם ד"ה והמקיימו וד"ה שלאח"ז)⁴.

ויעויין בטוש"ע (י"ד סי' רג ס"ג) שהחזירו המימרא ליושנה: "הנודר כאילו בנה (בונה) במה בשעת איסור הבמות⁵ והמקיימו כאילו הקריב עלי' קרבן". וצ"ע על הרמב"ם שלא

(3) כ"ה בנדרים כב, א (לגירסת הע"י), יבמות וגיטין שם. ובנדרים נט, א. ס, ב (וכ"ה בפרש"י שם כב, א ד"ה ברישא פתחין) – "כאילו מקטיר עלי".

(4) וראה גם פרש"י יבמות שם ד"ה כאילו הקריב. תוס' ר"ד גיטין שם. וראה הלשון בטור ובטוש"ע דלהלן בפנים.

(5) ההוספה ד"בשעת איסור הבמות" שבטוש"ע הוא (בלשון הב"ח שם) "לפי שהרא"ש (נדרים כב) פירש כאילו בנה במה בשעת איסור הבמות (לכן כתב רבי' כו'). וכ"ה ברש"י יבמות וגיטין שם; ר"ן נדרים שם (ראה בזה בב"ב ו"ב לטור שם).

ויש לומר שמביאו כדי לשלול הפירוש דברש"י נדרים (כב, א) – כאילו בנה במה "לעבודת כוכבים" (ועיי"ע בב"ח שם).

והרמב"ם שלא ראה לפרשו הוא כיון שדרכו להעתיק דברי התלמוד כצורתם וכלשונם (עיין ביד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה). ולהעיר שהרמב"ם מקדים "אמרו חכמים".

(6) וכן הובא בראב"ד סוף הל' שבועות. סמ"ג מל"ת רמב בסופה.

(*) ועיין ברש"י בטוטה (ד, טע"ב) שפירש ד"במה היינו "עבודת כוכבים". ועיין עוד בתוס' שנסמן בהערה 43. זהר חדש רות צ, טע"ד.

ב

**יארִיךְ לחקור בשיטת הרמב"ם מאיזה
נדרים יש להמנע, ויסיק (כדעת הפרישה)
דאף נדרי הקדש בכלל "כל הנודר כאילו
בנה במה"**

ולכאורה יש מקום ליישב השמטת הרמב"ם
בהקדים מה שדייק בלשונו לומר "כל הנודר
כאילו בנה במה", דלא כבכמה מהמקומות בש"ס
(נדרים כב שם. יבמות וגיטין שם) דנקט "הנודר"
סתם¹² (ועד"ז הוא בשו"ע¹³), כי י"ל דכוונה
מיוחדת היתה לו לרמב"ם בזה לרבות דבר.

ותחילה יש לדון על איזה נדרים אמרו
דהנודר כאילו בנה במה ושיש להמנע מלידור.
כי הנה המשך וסיום ההלכה שברמב"ם הוא
כך: "ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו כו'
במה דברים אמורים בנדרי איסור אבל נדרי
הקדש מצוה לקיימן כו'", וממה שחילק בין
נדרי איסור לנדרי הקדש רק בבבא השנית גבי
דיעבד "ואם עבר ונדר", דדוקא בזה יש חילוק –
שבנדרי איסור "מצוה להשאל על נדרו" משא"כ
"נדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהן
אלא מדוחק", משא"כ בבבא הראשונה גבי "כל
הנודר" (היינו מלכתחילה) לא חילק בין נדרי
איסור לנדרי הקדש, נמצא מוכח דהענין הראשון
ש"כל הנודר כאילו בנה במה" אינו דוקא בנדרי
איסור אלא אף בנדרי הקדש.

ובאמת הכי איתא להדיא בפרישה (לטור

שבועות⁹, וז"ל: והיה דר' נתן כתבה רבינו בסוף
הל' נדרים, והוא ז"ל כתב שם כל הנודר כאילו
בנה במה ולא כתב והמקיימו כאילו הקריב
עלי' קרבן, לפי שהוא מפרש לה הכי, ואם הוא
ירא שמא יבא לידי מכשול ומקיים נדרו ואינו
שואל עליו הוי כאילו הקריב עלי' קרבן, אבל אם
ברי לו שלא יבוא לידי מכשול אם רצה לקיים
יקיים".

איברא, דלכאורה אין הדעת מתיישבת היטב
לפרש כן דברי הרמב"ם, כי פשטות לשונו "כל
הנודר כאילו בנה במה ואם עבר ונדר מצוה
להשאל על נדרו כו'" משמעה שכשם שהרישא
מייירי בכל אופני הנדרים ("כל הנודר") כן גם
המשך דבריו "אם עבר ונדר" היינו בכל אופני
הנדרים, בין הירא שמא יכשל ובין מי שברי
לו שלא יכשל¹⁰. ובכלל צ"ע איך אפשר הדבר
שיהי' ברי לו שלא יבוא לידי מכשול, וכבר
אמרו חכמינו במשנתם (אבות פ"ב מ"ד) "אל תאמין
בעצמך", ובסנהדרין (קז, רע"א) איתא דאסור
לאדם להביא עצמו לידי נסיון¹¹.

(9) וראה גם מגדל עוז שם.

(10) אבל עדיין לכאורה יש לומר דלא קאי על כל
אופני הנדרים ממש, כי לא מייירי במי שנודר "כדי
לכונן דיעותיו ולתקן מעשיו כו'" (המבואר בסוף הל'
נדרים שם הל' ג), שעליו כבר כתב הרמב"ם (שם) "הרי
זה זריז ומשובח" ורק "שלא ירבה" (אדם) בנדרי איסור
ולא ירגיל עצמו בהם. ו"כל הנודר כו'" שנקט כאן
כוונתו לשאול כל הנודרים (שלא באופן הנ"ל).

אבל דוחק הוא. וראה לח"מ סוף הל' ערכין שהובא
להלן הערה 15. וראה לקמן ס"ב בארוכה.

(11) ובכל יום מבקש אדם בברכת השחר "אל
תביאני לידי נסיון" (ברכות ס, ב).

(12) אבל בב' המקומות האחרים בנדרים שם גרסין
"כל הנודר".

(13) ובטור הובא מאמר ר' נתן בתוספת "כל".
ולהעיר שהב"י שם הביא המאמר "מפ"ג דנדרים"
והעתיק תיבת "כל".

מנדרים הקדש¹⁵.

וראי' לדבר (שאינן להוכיח נגד דברינן בשלילת נדרי הקדש ממה שכתב הרמב"ם ד"ראוי לו לאדם כו"), שהרי גם בנדרים איסור כתב הרמב"ם (הל' נדרים שם הכ"ג – הובא בלח"מ דבהערה 15) ד"מי שנדר נדרים כדי לכוון דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה זריז ומשובח", ואעפ"כ המשיך תיכף (בהכ"ד ואילך) בשלילת הדבר¹⁶, ש"לא ירבה אדם בנדרים איסור כו' כל הנודר כאילו בנה במה כו"¹⁷.

אלא שפיר כדאמרינן מעיקרא דשיטת הרמב"ם דאף על נדרי הקדש אמרו דהנודר כאילו בנה במה, ומעתה י"ל דזהו שדייק הרמב"ם ונקט "כל הנודר", לרמוז שהדבר כולל גם נדרי הקדש [ואע"ג שהלכה זו באה ברמב"ם

י"ד שם סק"ז), דמאמר ר' נתן להמנע מנדר מיירי אפילו בנדרים צדקה, וכתב בטעם הדבר "אף ע"ג שמצוה הוא ליתן צדקה מ"מ כשהוא נודר ומחייב את עצמו בנדר נראה כאילו הוא מוסיף על מצות הש"י כאילו אין הש"י השלים חוקיו במה שציוה אותנו¹⁴. וכן י"ל שיטת הרמב"ם דאף בנדרים הקדש אמרו להמנע מלכתחילה (ומה שחילק בין נדרי איסור לנדרי הקדש הוא רק גבי מי שעבר ונדר אם מצוה להשאל על נדרו, כנ"ל).

אמנם לכאורה הי' להוכיח דאין שיטת הרמב"ם כן, ע"פ מש"כ בהל' ערכין וחרמין (פ"ח ה"ב) "שההקדשות וחרמין והערכין מצות וראוי לו לאדם להנהיג עצמו בדברים אלו כדי לכוף יצרו ולא יה' כלי כו", דמוכח לכאורה דס"ל שנדרים הקדש רצויים הם.

איברא דאין מזה שום ראי' לסתור דברינן, כי הלא הרמב"ם עצמו סיים שם "אעפ"כ אם לא הקדיש ולא העריך ולא החרים מעולם אין בכך כלום הרי התורה העידה ואמרה כו' לא יה' בך חטא", ומיירי גם במי שהוא כילי כו'. ומעתה י"ל דשיטת הרמב"ם כך היא, דאפילו אדם שמרגיש בעצמו כילי שצריך לכוף יצרו כו', עדיין אומרים עליו שאם לא הקדיש כו' אין בכך כלום. אבל לאדם שאינו כילי ואינו צריך לנדרור להקדש כדי לכוף יצרו – עליו אומרים "כל הנודר כאילו בנה במה", ויש לו להמנע גם

15) ועיין מש"כ הלח"מ שם: "קשה דהא תנן בפ"ק נדרים (ט, א) כנדרים רשעים נדר כו' כנדרים כשרים לא אמר כלום כנדרותם כו' ובגמרא שקלי וטרי כמאן אתיא . . . ובין כך ובין כך שמעינן דהנודר הוא רשע אבל האדם כשר הוא נודר ולא נודר דילמא אתי לידי תקלה, ופסקה רבינו למשנה זו בפרק א' מהלכות נדרים (הכ"ז), וא"כ איך כתב כאן רבינו דהערך הוא מצוה הא כל נדר הוא איסור ואם העריך את עצמו הרי הוא נדר ואתי לידי תקלה. וי"ל דרבינו ז"ל כתב בסוף הלכות נדרים (פי"ג הכ"ג) דאם הנדר לכוון דעותיו וכן הגזירות מפני שהוא מתגאה ביופיו הוא טוב, וזה שכתב רבינו ז"ל כאן לאדם שמרגיש בעצמו כילי וכדי לכוף יצרו יעשה כן וכמו שכתב כדי לכוף את יצרו ולא יה' כילי, אבל אדם שאינו כילי ודאי שהנדר לו אינו טוב והוי נדרי רשעים". עיי"ש המשך דבריו.

16) וראה לעיל הערה 10.

17) משא"כ בטושו"ע שם שהתחלת הסימן היא בהחסרון ושלא ינדר. ואח"כ בא (בס"ג) אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן כו'. ולבסוף (ס"ז) מי שנדר נדרים כדי לכוון דעתו כו' (שברמב"ם הכ"ג כד) – נדר הרצוי. ולהעיר שהכותרת להס' בשו"ע: איזה דברים משובחים (ואח"כ) ואיזה הם מגונים.

14) ודוחק גדול לומר שכתב כן רק בנוגע לצדקה ולא בנוגע לשאר נדרי הקדש. וראה שם סק"ח וסק"א. ולהעיר ממש"כ באגודה (הובא בברכי יוסף לשו"ע י"ד שם ס"ה): "הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע יש מפרשים אפילו בנדר בעת צרה דהא על כל הנדרים מייתי לה". וראה טושו"ע י"ד שם ס"ד בנוגע לצדקה.

קצת) לא דייך מה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים. וקצת צ"ע אמאי לא הזכיר מאמר ר' נתן דכל הנודר כאילו בנה במה – שהוא חמור יותר מהטענה לא דייך כו'. אבל לדברינו הכל מיושב כי כנ"ל הרמב"ם רצה לדבר שם רק במה שנוגע לפרישות מעניני העולם, והיינו רק בדברים המבארים חומרא שיש בנדר איסר ולא בנדר הקדש, ולכן לא הביא מאמר ר' נתן הכולל גם נדר הקדש¹⁸.

מיהו יסוד תירוצנו עדיין מצריך הרבה הגיון ועדיין חסר הסבר בעצם הדין לשיטת הרמב"ם אליבא דביאורנו – דמאחר דאמרינן גבי לכתחילה דגם מנדר הקדש יש להמנע, והנודר כאילו בונה במה, שוב מאיזה סברא עשתה התורה חילוק לענין דיעבד לומר דבנדר הקדש אין צריך להשאל על נדרו, והלא אם אמרינן דהוי כבונה במה ומשים מכשול לפניו, שוב אמאי לא נאמר לו לבטל מלפניו המכשול ולהשאל על הנדר כדי שלא יבוא להכשל בו, כשם שאמרינן כן בנדר איסר. ויעיין בתוס' רי"ד נדרים (ס, ב) שכתב דמועיל גם על מה שכבר נכשל בעבר וקיים נדרו לנהוג איסור על עצמו, כי ע"י השאלה עוקר (גם) נדר שנתקיים "שלא יתחשב כמקריב קרבן בבמה בשעת איסור הבמות והאיסור שנהג נמצא שנהג בו בלא נדר"¹⁹.

בהמשך לב' הלכות שלפנ"ז דמיירי בנדר איסר, מ"מ ממה שהתחיל כאן הענין בהלכה בפני עצמה משמע שכאן כולל הכל].

ג

עפ"ז מיישב השמטת הרמב"ם סיום המימרא גבי הקרבה על הבמה, ע"פ מה שחילק בסמוך במי שעבר ונדר בין נדרי הקדש לנדרי איסר

ומעתה מיושב שפיר מה שהשמיט הרמב"ם המשך המימרא דר' נתן "והמקיימו כאילו הקריב עלי' קרבן", כי היות ש"כל הנודר כאילו בנה במה" כולל גם נדרי הקדש, הרי אילו המשיך הרמב"ם וכתב "והמקיימו כאילו הקריב עלי' קרבן" ה' נמצא שגם זה כולל נדרי הקדש, ושוב ה' הדבר בסתירה גמורה להמשך דבריו דגבי דיעבד איכא חילוק בין נדרי איסר לנדרי הקדש, "במה דברים אמורים בנדר איסר אבל נדרי הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהן אלא מדוחק שנאמר נדרי לה' אשלם". ואיך אפשר לומר בבת אחת דקיום הנדר (כולל נדרי הקדש) הוא כהקרבת קרבן על במה וגם שמצוה לקיים נדרי הקדש, שהם תרתי דסתרי.

ובזה יש לתרץ עוד קושיא על הרמב"ם. דהנה הא דעל האדם להמנע מנדר כבר הזכירו הרמב"ם קודם להל' נדרים, בהל' דעות ריש פ"ג, דמיירי שם באופן הראוי להנהגת האדם בכלל בנוגע לדברי העולם, אימתי יפרוש מהם ואימתי אין לו לפרוש, וז"ל: לפיכך צוו חכמים שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו התורה בלבד, ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים. כך אמרו חכמים (ירושלמי נדרים פ"ט ה"א) (בשינוי לשון

(18) מיהו עדיין אין כאן תירוץ למה לא הזכיר שם עוד ממאמרי הש"ס התמורים, המובאים להלן ס"ו, דהנודר נקרא חוטא (פושע). ועיין להלן שם איך יש לתרץ גם זה ע"פ המבואר שם.

(19) וראה גם צפ"נ לרמב"ם סוף הל' נדרים.

ד

הר"ן (נדרים כב שם (הובא במפרשי הטור שם)) בטעם הא דמי שנודר כאילו בונה במה, וז"ל: "נראה בעיני דלהכי מדמינן לה לבונה במה משום דסליק אדעת' דנודר דמצוה קא עבד, דרחמנא אסרי' במילי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשי', וקאמר דטעי, דאדרבה לבונה במה דמי דנהי דרחמנא אזהרי' לאקרובי קרבנות בפנים, אזהרי' דלא לוסף עלי' לבנות במה ולהקריב בחוץ, ה"נ נהי דרחמנא אסר עלי' דברים האסורים כי מוסיף איהו אמאי דאסר רחמנא פשע, כענין שאמרו בירושלמי בפרק פותחין (נסמן לעיל ס"ג) לא דיין במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים".²²

דהנה השוואה זו בין במה לנודר יש ללמדה בשני דרכים, כי שני אופנים יש בהגדרת החסרון והחטא של הנודר, דאפשר לומר שהחסרון הוא בפעולת הגברא, היינו במה שהוא אוסר ענינים שהתורה לא אסרה עליו, אי נמי אפשר לומר שהחסרון הוא בהחפצא, היינו במה שע"י נדרו נעשה כאן חפצא של איסור אף שהתורה לא אסרה חפצא זה [או בסגנון אחר קצת יש לומר שני אופנים, אם האיסור הוא מצד הפועל והפעולה שעושה, או מצד הנפעל והתוצאה שנעשית עי"ז]. ואף גבי החסרון שיש בנדרים ליתן צדקה, ונודרי הקדש בכלל (דהתם אין שייך לומר שנוצר חפצא של איסור), עדיין יש לפרש בשני דרכים החסרון שבדבר (בהמשך לביאור הפרישה הנ"ל ס"ג בחסרון נדרים אלו שמוסיף חיוב על חוקי ה²³⁴), מעין ב' האופנים הנ"ל בנודרי איסר, דלצד

יבאר עומק דברי הגאון מרגצוב בטעם שלא נאמרה מימרת ר' נתן בשבועה, ע"פ יסוד חדש דהחסרון כאן הוא בחפצא ולא בגברא והנראה בזה בהקדים דחזינן בש"ס וברמב"ם דהא ד"כאילו בנה במה" הזכירוהו רק לגבי נדרים ("כל הנודר") אבל לא לגבי שבועות, והדבר אומר דרשני שהרי בכמה מקומות בהל' נדרים מזכירם הרמב"ם יחדיו²⁰, "הנודר או הנשבע כו". ועוד זאת דבהל' דעות היכא דמיירי הרמב"ם (כנ"ל) בחסרון מי שאוסר על עצמו דברים שהתירה לו תורה כלל נדרים ושבועות ביחד. אבל בענין "כאילו בנה במה" נמנע בדוקא מלהזכיר שבועות, ונראה להדיא דבשבועות לא נאמרו הדברים. ובאמת הכי מוכח ממש"כ בסוף הל' שבועות "וטובה גדולה היא לאדם שלא ישבע כלל" והמשיך "ואם עבר ונשבע (בדומה ללשונו הכא בסוף הל' נדרים גבי נדר "ואם עבר ונדר") שיצטער כו", ואינו מזכיר ע"ז דבר וחצי דבר מענין "כאילו בנה במה".

וכבר עמד ע"ז הגאון מרגצוב בספרו צפע"נ על הרמב"ם סוף הל' שבועות, וביאר החילוק בין שבועה לנדר, "דגבי שבועה דהוא איסור גברא ולא חל האיסור על שום דבר לא שייך לומר כאילו בנה במה"²¹ דהאיסור הוא השבועה ולא דבר אחר.

ויש להסביר עומק דבריו, בהקדים מש"כ

20) ראה שם פ"א ה"ד (לגבי המצוה לקיים). וראה פ"ד ה"א. פ"ה ה"ד-טז, וכו"כ פעמים בפרקים שלאח"ז.

21) להעיר גם ממש"כ בחדא"ג מהרש"א יבמות שם סד"ה בהפרת נדרים.

22) וראה עד"י תוס' רי"ד גיטין שם.

23) והרי הפרישה שם בא לבאר דברי הר"ן הנ"ל בפנים.

לא נרמז אם הצליח בפעולת בנייתו ונבנתה כאן במה, משא"כ הרמב"ם שהדגיש "כאילו בנה במה" לשון עבר, מדגיש הנפעל והתוצאה בהחפצא – שאכן נבנתה ונעשתה כאן מציאות של במה ואדם זה במעשהו יצר וחידש חפצא (שהוא הכשר להקרבה) אסורה.

ובזה יתבאר עד כמה מדויק כאן לשון הרמב"ם שכתב "ואם עבר ונדר מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו", דלכאורה ע"פ מה שפירש הרדב"ז (כנ"ל ס"א)²⁷ שהחסרון במי שאינו שואל על נדרו הוא מצד החשש "שלא יבוא לידי מכשול" ויעבור על נדרו – טפי הו"ל לרמב"ם לנקוט בלשון "כדי שלא יבוא לידי מכשול" (ועיין בסמ"ג מל"ת רמב בסופה שכתב "פן יבא לידי מכשול") או בדומה ללשון הש"ס (נדרים ט, ריש ע"ב; י, רע"א)²⁸ "כדי שלא יבוא לידי תקלה", וכיו"ב. אבל לדברנו מחוור הלשון היטב, כי בזה הדגיש הרמב"ם שאין החסרון כאן מצד הגברא (שהוא יבוא ע"י מעשהו לידי תקלה ומכשול) אלא בזה שנתהוותה²⁹ כאן חפצא של מכשול לפניו ואנו לא בעיני ש"יהא מכשול לפניו", היינו שימשיך להתקיים החפצא האסור שנולד ע"י נדרו.

אחד אפשר ללמוד שהחסרון הוא מצד עצם הנדר – מעשה הגברא, שהוא מוסיף על מצות השי"ת (שהוא מחייב עצמו בצדקה וכיו"ב) מה שלא חייבתו רחמנא, ולצד שני אפשר ללמוד שהחסרון הוא מצד הנפעל – שנעשתה חלות חדשה של חיוב צדקה (וכיו"ב) על נכסיו (מעין הנ"ל בנדרי איסר, שחידש חפצא של איסור).

ומעתה י"ל דהרמב"ם ס"ל דעיקר הדבר הוא החסרון שיש בהחפצא ולא במעשה הגברא, וזהו מה שביאר הגאון מרגצוב דהדבר שייך שפיר רק בנדר שהוא חל על החפצא ולא בשבועה שהוא דין על הגברא.

ואם כנים הדברים דשיטת הרמב"ם היא דהחסרון הוא בהחפצא ולא במעשה הגברא, יומתק דיוק לשון הש"ס שדקדק הרמב"ם להזכיר "כאילו בנה במה", ולא כהלשון בשו"ע "כאילו בונה במה"²⁴, כי יש לפרש דאי"ז סתם חילופי אותיות אלא חילוק גדול יש כאן, ד"כאילו בונה במה" מדגיש החסרון שבגברא שעוסק בבני' בלתי רצוי' (כיון שעלולה להביאו²⁵ לאיסור הקרבה בבמה²⁶) אבל עדיין

24) ובפרישה לטור שם סק"ז נעתק הלשון "כאילו בונה במה". אבל צ"ע אם אפשר לדייק כזה בדפוסים.

25) ראה חדא"ג מהרש"א יבמות שם ד"ה הנ"ל בתחילתו (אבל הוא כתב זה כעוד ביאור על ההשוואה "כאילו בונה במה", ולא כדברי הר"ן). וראה הערה הבאה. וראה לקמן ס"ה.

26) ראה פרש"י גיטין שם ד"ה כאילו הקריב וגומר עונו שלם. אבל בפרש"י יבמות שם ד"ה כאילו הקריב קרבן כתב "שעבר עליו שתי עבירות". וראה ר"ן נדרים (כב שם) ד"ה ברישא שכתב "כאילו בנה במה כו' שאין העבירה גדולה כ"כ כו'" (וראה תוס' ר"ד גיטין שם). ובמאירי נדרים שם "הואיל ואינו איסור גדול". ולהלן שם במאירי "שהנדרים כל שאינו רואה לעצמו צורך בהם יש בהם סרך עבירה". וראה ר"ן (ס, ב) ד"ה כמאן: "כיון דכי נדר לאו שפיר עבר כדר' נתן". ובפרש"י שם

ד"ה כרבי נתן וכו': "הואיל ועבד איסורא כו'". ואכ"מ.

27) וכן משמע במגדל עוז שנסמן לעיל שם. וכן מובן ממש"כ בשו"ת מהר"ק שורש נב. סמ"ג שם. ועוד.

28) אבל שם אינו לענין נדרי איסור.

29) ראה פרישה שם: "לפי הירושלמי הנודר אינו עושה איסור מצד עצמו רק משום דלמא לא יוכל לקיימו אבל רבי נתן סבר שעושה איסור מצד עצמו כו'". אבל מצד ביאורו (בנוגע לצדקה) עדיין אפשר לפרש גם שזהו בעיקר מצד פעולת הגברא (כנ"ל) בפנים חקירתנו בדבריו, משא"כ לשיטת הרמב"ם המבוארת עתה ה"ז מצד החפצא "מכשול לפניו".

שנוצר כאן דבר אסור, אלא רק שבנין במה הוי הכשר³¹ לפעולות הנעשות בבמה שהן עלולות להיות איסור (הקרבת קרבן) או מצוה (מקום כבוד לאביו ורבו, קריאה בתורה, אמירת דברי התעוררות ממקום "גבוה" – כדאמר קרא (ישעי' מ, ט) "על הר גבוה עלי לך גו' הרימי בכח קולך גו'", וכיו"ב) או דבר סתמי של רשות. וה"ה הכא, ד"כל הנודר – בין נדרי הקדש ובין נדרי איסור – כאילו בנה במה" (וטעם ההמנעות הוא בכל אחד לפי ענינו, בנדרי איסור כביאור הר"ן הנ"ל שאוסר איסורים חדשים, ובנדרי הקדש כביאור הפרישה הנ"ל שמוסיף חיובים ומצוות חדשות), אבל אחר שנבנתה במה זו, הנה אם נוצרה במה המשמשת למצוה (נדרי הקדש) – שפיר יקיימנה, ואם נוצרה במה שהיא מכשול (נדרי איסור) – ישאל עלי'.

ובזה יתבאר גם מה שגבי מש"כ בנדרי הקדש שלא ישאל עליהם אלא יקיימם – לא הזכיר החיוב המפורש בקרא (פרשתנו כג, כד) "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת", שמ"ע מה"ת לקיים נדרו, כמו שהזכירו לעיל (פ"א ה"ד)³², אלא רק נקט הא דאמר קרא "נדרי לה' אשלם". כי

בבמות (ראה בזה בלקו"ש חט"ז ע' 466 הערה 12). מיהו על כל פנים האיסור הוא דוקא כשבונה בית לה' במקום אחר. ואכ"מ.

31) ראה לעיל הערות 23-24.

32) ולהעיר דשם כולל נדרי איסור עם נדרי הקדש (וראה רדב"ז שם). ועד"ז בסהמ"צ מ"ע צד (וראה רמב"ן בסהמ"צ שם). וראה מפרשי סהמ"צ שם. צפע"נ לרמב"ם סוף הל' נדרים [וכן בהכותרת להל' נדרים לא חילק אלא כתב (מצוה א) "שישמור מוצא שפתיו ויעשה כמו שנדר"].

אבל במנין המצות שבריש ספר היד מ"ע צד כתב המצוה רק בנדרי הקדש "לקיים אדם כל מה שיוציא בשפתיו מקרבן או צדקה וכיוצא בהם", ומביא (רק) הכתוב "מוצא שפתיך תשמור ועשית". ומדברי הרדב"ז הנ"ל מובן, שלכן גם ביד הביא ב' הפסוקים. ואכ"מ.

ובאמת י"ל דהיסוד לשיטת הרמב"ם שביארנו, שהחסרון ד"כאילו בנה במה" הוא בהחפצא ולא במעשה הגברא, הוא מהא גופא דאשכחן שהדבר נאמר בש"ס רק גבי נדר ולא גבי שבועה, וכנ"ל, רק אי נימא דהחסרון הוא בהחפצא יובן לנו מאי שנא נדר משבועה, משא"כ אי אמרינן דהחסרון הוא מצד מעשה הגברא הלא עד"ז יש לומר גם גבי שבועה.

ה

עפ"י מבאר היטב החילוק בין נדרי הקדש לנדרי איסור

ושוב יתבאר הגיון החילוק שזכר בין נדרי הקדש לנדרי איסור, כי בנדרי איסור הרי ע"י נדרו נתהווה חפצא של איסור, וא"כ נמצא שעשה חפצא שהוא "מכשול לפניו" ולהכי גם גבי דיעבד אחר שנדר – "מצוה להשאל על נדרו כדי שלא יהא מכשול לפניו" ותסתלק מכאן מציאות החפצא שנתהווה. משא"כ בנדרי הקדש הלא נדרו לא הוליד חפצא של איסור אלא אדרבה – יצר חלות חיוב של צדקה (וכיו"ב בשאר הקדשות), ולהכי אי אפשר לומר שהחפצא שנוצר יקרא בשם "מכשול לפניו", אלא אדרבה, זהו חפצא של מצוה, ושוב אחר שנוצר "מצוה לקיימן".

וזהו גם עומק ההשוואה דוקא לבמה, כי הנה גם גבי במה פשוט שאם בונה אותה מלכתחילה שלא לצורך פעולה האסורה – אין איסור בדבר³³. הרי שבנין במה כשלעצמו אי"ז הכרח

33) ויעייין רמב"ם הל' בית הבחירה (פ"א ה"ג) "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן", היינו דאסור גם לבנות בית לה' במקום אחר, ולא רק איסור הקרבה

"ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות כו".
משא"כ בהל' נדרים דמיירי בחידוש שישנו רק
בנדרים – חסרון שבהחפצא, שהוליד מציאות
דבר אסור. ולהכי רק בהל' נדרים הזכיר הא
ד"כאילו בנה במה" שהוא חסרון בהחפצא כנ"ל
בארוכה, ולא הזכיר זה לענין שבועות כלל.

ובדרך זו יש לתרץ עוד דבר מוקשה, דהנה
ענין ההמנעות מנדרים אשכחן בש"ס בעוד
מימרות בנדרים, דגרסינן שם (עו, ב): "כל הנודר
אע"פ שהוא מקיימו נקרא חוטא, אמר ר' זביד
מאי קרא וכי תחדל לנדר לא יהי' בך חטא
(פרשתנו כג, כג), הא לא חדלת איכא חטא", ועוד
גרסינן שם (כב, א): "כל הנודר³⁶ אע"פ שמקיימו³⁷
נקרא רשע, אמר רבי אבהו מאי קרא וכי תחדל
לנדר לא יהי' בך חטא ויליף חדלה חדלה [גזירה
שוה], כתיב הכא כי תחדל לנדר³⁸ וכתיב התם
(איוב ג, טז) שם רשעים חדלו רוגז". ושתי ילפותות
אלו הובאו להלכתא בטושו"ע (יו"ד ר"ס רג³⁹)

(הובא לקמן בפנים בסוף הסעיף).

36 כ"ה גירסת הע"י. וכ"ה בהגהות הב"ח על הש"ס
שם.

37 להעיר מלשון רש"י דלהלן הערה הבאה "דאי
נדר ועבד ל...", היינו – שקיים הנדר. ובפרש"י שם דף
עז (ד"ה הא לא חדלת) כתב "אלא נדרת" ותו לא.

38 פירוש (ויעוין גם בדרישה יו"ד סי' רג סק"א),
דמהפסוק (הנ"ל) עצמו יודעים שנקרא "חוטא" (ראה
פרש"י שם ד"ה כי תחדל "מכלל דאי נדר . . איכא
חטא". ועד"ז בר"ן שם ד"ה ויליף), ומהגז"ש ד"חדלה
חדלה" (שהובא בפנים) ילפינן דנקרא (גם) "רשע".
וראה הלשון והסדר בזה בטושו"ע יו"ד ר"ס רג. וראה
בהנסמן בהערה 41.

39 וראה לבוש שם.

בזה הדגיש דאין זה שיש לו לקיים הדבר משום
האיסור והחיוב שלו ("מוצא שפתיך תשמור
ועשית כאשר נדרת") – כי אדרבה מתחילה הי'
לו בכלל להמנע מלהוסיף כאן חיובים חדשים
(כביאור הפרישה הנ"ל), אלא רק שלאחר
מעשהו הרי החפצא שנוצר כאן הוא מצוה לה',
נדר לה'³⁴, ולהכי עליו לקיימו, "אשלם"³⁴.

ו

יתרין עוד דקדוקים בדברי הרמב"ם בזה

וע"פ כל מה שביארנו דיסוד החסרון
המבואר בהל' נדרים כאן הוא בחפצא שנוצר,
שוב יתבאר בעומק רב יותר החילוק בין דברי
הרמב"ם בהל' דעות לדבריו כאן בהל' נדרים.
דהרי התם מיירי ב(פעולות) הגברא, שבזה
נכללים כמה ענינים, ראשית מיירי בהנהגה
כללית של פרישה מדרכי העולם באופן אשר
"לא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא ישא אשה כו"
וכיוצא בהן" אשר זו "דרך רעה היא ואסור לילך
בה. המהלך בדרך זו נקרא חוטא שהרי הוא
אומר בנזיר כו", ועוד ממשיך בענינים פרטיים
"שלא ימנע אדם עצמו אלא מדברים שמנעתו
התורה בלבד" כנ"ל, אשר בכל זה – נדרים
ושבועות שווים זל"ז, כי לענין פרישות הגברא
מדברים המותרים אין כל חילוק באיזה אופן
נעשתה הדבר³⁵, ולהכי המשיך הרמב"ם שם

33 משא"כ נדרי איסר גם כשנודר "לכונן דעותיו
ולתקן מעשיו" שאז הרי זה "זריז ומשובח" – הרי "דרך
עבודה לשם ה'" (רמב"ם הל' נדרים פ"ג הכ"ג) ולא
נדר לה".

34 ראה כס"מ כאן: דברי טעם הם דלמה יגרע כח
ההקדש להשאל עליו כו. די"ל שכוונתו כנ"ל (בפנים).

35 ואפילו אם פורש עצמו (סתם) גם לא ע"י נדר
ושבועה, ובכלל זה היושב בתענית – ראה רמב"ם שם

א) וידועה השקו"ט אם הפירוש דמס' נדרים (גם עד דף
כב) הוא מרש"י – ראה יד מלאכי כללי רש"י ותוס' כו'
אות ו. שם הגדולים להחיד"א מע' גדולים מערכת רש"י.
שד"ח (כרך ט) כללי הפוסקים סי' ח אות ד.

אבל לדברינו הכל מיושב, כי בהל' נדרים מיירי הרמב"ם רק בהחידוש והענין המיוחד דאשכחן **בנדרים** (שלכן הזכיר גדר דליתא בשבועות), והוא במה שהנודר מוליד חפצא של איסור, אשר מפני זה "כל הנודר כאילו **בנה במה**" ונוצרה כאן חפצא של איסור, כנ"ל בארוכה. ולהכי לא הזכיר הא דבנדרים **"נקרא רשע"** ו"**נקרא חוטא**", שזהו שם ותואר על הגברא שעשה דבר המחיל עליו תואר זה, ואינו ענין מיוחד לנדרים דוקא, וכהא דאשכחן בש"ס (נדרים י, א. וכו"ה בתענית יא, א) ש"כל היושב בתענית נקרא חוטא".

ולענין הל' דעות (שלכאורה לחומרת הדבר – ודאי הו"ל להזכיר דנקרא חוטא ופושע, ולא רק דברי חכמים דדייק מה שאסרה תורה כו', כנ"ל ס"ג קושייתנו בזה), הרי באמת אכן הזכיר שם **תוכן ענין זה** (החטא שיש בנדרים מצד הגברא), וכתב "המהלך בדרך זו (שפורש מעניני העולם) נקרא חוטא", ובהמשך לזה כתב "לפיכך צו חכמים כו' ולא יהא אוסר עצמו בנדרים ובשבועות על דברים המותרים כו' (ובכלל הזה אלו שמתענים תמיד כו' ואסרו חכמים שיהא אדם מסגף עצמו בתענית⁴⁴)".

"כל⁴⁰ הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע ונקרא חוטא⁴¹". ושוב צ"ע קצת שהרמב"ם לא הזכיר כלל ילפותות אלו⁴², אלא בחר במימרא האחרת דר' נתן שהנודר כמי שבנה במה, ולפום ריהטא הוא תימה כי הא דנקרא חוטא ורשע ילפינן להו מקראי, ולמה העדיף הרמב"ם הא ד"כל הנודר כאילו בנה במה" שלא הובא עליו שום קרא⁴³.

(40) כ"ה הלשון בשו"ע. ובטור שם מעתיק לשונות הש"ס. וראה דרישה שם סק"א.

(41) ב' הענינים – ראה ט"ז שם סק"א דתלוי אם מצא פתח לחרטה או לא. ובקרבן נתנאל לרא"ש נדרים פ"א ס"ח (אות ב) כתב דהא דנק' רשע הוא בנדר איסור (שבדרך כלל) נודר מחמת כעס (משא"כ בנדר הקדש, דנק' רק "חוטא"). וכדבריו משמע לכאורה מפשטות המשך הענינים שבש"ס שם (כב, א). וכן משמע ברמב"ם שבהערה הבאה.

(42) קושיא גמורה אינה, כי בנוגע לרשע י"ל דנכלל⁴ במה שכתב כבר בפ"א הכ"ה-כו "כנדר רשעים כו' חייב כו' אסור כו' כנדר כשרים לא נתחייב בכלום שאין הכשרים נודרים בדרך אסור וכעס", ובכלל מאתים מנה דמובן שהוא חוטא.

אבל עדיין צריך ביאור, דהו"ל לכתוב ענין זה (דהוי רשע וחוטא) **בפני עצמו**

[וכבש"ס שם (כב, א) שמבאר שנק' רשע מגזירה שוה (וגם דנקרא חוטא – ראה הערה 38), אף שמפורש במשנה (שם ט, א) ³ "כנדר רשעים כו' כשרים כו'" (שהובא ברמב"ם הנ"ל), שרק "רשעים" נודרים (וראה השקו"ט בש"ס שם (ט, א-ב))]

– להדגיש חומר ענין הנדרים, כדי שיהי' אדם נזהר בהם (וע"ד הא דמביא בסוף הל' נדרים דהוי "כאילו בנה במה").

(43) ברמב"ם, וגם לא בש"ס (במקומות שנסמנו

לעיל ריש ס"א). ולהעיר, שבפרש"י יבמות (שם ד"ה כאילו בנה) – על מרז"ל הנ"ל "כאילו בנה במה", כתב "דחוטא הוא דכתיב וכי תחדל לנדר וגו' הא לא תחדל והי' כך חטא" (כנ"ל הערה 1). ובתוד"ה הנודר (יבמות שם. גיטין שם) הביא, די"מ דנפקא לן חדלה חדלה (ע"ש).

(44) וראה לח"מ שם.

א) ואף שבנוגע לניירות ("שהוא נדר מכלל נדרי איסור" – רמב"ם ריש הל' נירות) כתב הרמב"ם (סוף הל' נירות) "האומר הריני ניר . . . ה"ז רשע וניירות כו' מניירות רשעים הוא" – דוחק לומר דסמך ע"ז ושלכן אינו מביא בהל' נדרים (שלפנ"ז) דנק' רשע . . . חוטא".

ב) ומובא בש"ס (שם כב, א) – בהמשך למ"ש שנק' רשע: אף אנו נמי תנינא כנדר רשעים כו'.